
Viipurin läänin suomalais- tamisen historia

Yrjö Kaukiainen, Jouko Nurmiainen & Risto Marjomaa (toim.): Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V. Otavan Kirjapaino Oy 2014. 582 s. ISBN 978-952-5200-79-9.

Mahtavan kuusiosaisen *Viipurin läänin historia* -sarjan viimeisenä osana valmistuneen V:n osan myötä koko sarja on valmis. Kyseessä on todellinen kulttuuriteko, joka valaisee kaakkoisen Suomen vaiheet esihistorialliselta ajalta nykypäiviin. Alueen erityinen kiinnostavuus nousee sen luonteesta Venä-

jän ja ruotsalaisen/suomalaisen valtiopiiriin rajamaana, jonka ominaislaatuun ovat vaikuttaneet niin rankat sotakaudet kuin pitkät jakot osana Venäjää.

Teossarjan viides osa käsittelee ajanjaksoa, jolloin Vanha Suomi kytkettiin osaksi uutta autonomista suuriruhtinaskuntaa. Autonomian aika oli myös nousevan nationalismin aikaa, jolla on ollut voimakas vaikutus näkemykseen Kaakkois-Suomen oloista ja olemuksesta. Kuten teossarjan päätoimittaja Yrjö Kaukiainen toteaa, Viipurin läänin kuvaamiseen on kohdistunut voimakkaita ennakkoluuloja, jotka liittyivät niin lahjoitusmaakysymykseen kuin alueen luonteeseen ”itäisen vaikutuksen” alaisena rajamaana. Läntisen Suomen näkökulmasta Vanhan Suomen oloja luonnehti köyhyys, takapajuisuus ja ”vieraan kansallisuuden” kielteinen vaikutus.

Juuri alueen rajamaaluonne tekee Viipurin läänistä kuitenkin tavattoman kiintoisan tutkimuskohteen. Rajamaaluonteesta todellinen merkitys alueen taloudelle, sosiaaliselle ja kulttuuriselle kehitykselle on Viipurin läänin historian V:n osan ydinkysymys, jota korkeatasoinen tutkijaryhmä selvittää. Tulokset ovat vaikuttavia.

Teos jakaantuu kolmeen pääosaan. Hallinto, oikeus ja kirkot -osiossa Yrjö Kaukiainen, Anu Koskivirta, Olli Matikainen ja Tapio Hämynen analysoivat Vanhan Suomen ”jälleenyhdistämisen” seurauksia eli sitä tapaa, jolla ruotsalais-venäläisen hallinnon ja oikeuden ”suomalaiстамinen” toteutettiin. Aluetta luonnehti ”suomalaisuuden, saksalaisuuden ja venäläisyyden sekoitus”, joka oudoksutti uusia vallanpitäjiä Helsingissä. Oudoksunta oli molemminpuolista, sillä myös Vanhan Suomen valtarenkenteisiin tottuneet uudet suomalaiset kokivat uuden vallan oudoksi ja vieraaksikin. Vanhan Suomen väestölle tyrkytetty ruotsinkielinen hallintokulttuuri tuotti vaikeuksia,

jotka näkyivät niin keskushallinnon, oikeudenkäytön kuin paikallishallinnonkin tasoilla. Yrjö Kaukiainen siteeraama kauppaneuvos Christian Bruunin luonnehdinta läntisen Suomen sivistyneistöstä – ”andra sidans hundar” – kertoo suomalaistamisen mentaalista vaikeuksista. Pietari oli lähellä, Helsinki kaukana.

Juuri Pietarin läheisyys oli se tekijä, joka voimakkaimmin vaikutti Viipurin läänin omintakeisuuteen. Kuten Anu Koskivirta upeassa analyysissään alueen oikeusolojen kehityksestä osoittaa, sekä rikollisuuden luonne (muun muassa salakuljetuksen ja irtolaisuuden korkea osuus) että oikeuskäytäntöjen venäläinen perinne muokkasivat alueen oikeusjärjestelmää. Yhdenmukaistuminen läntisen Suomen oikeuskäytäntöihin ei todellakaan ollut mikään Nevski prospekt. Vastaavasti kirkollisissa oloissa ortodoksisen väestön runsaus teki alueesta selkeästi läntisestä Suomesta poikkeavan.

Teoksen toisessa pääjaksossa, Väestö ja talous, Tapio Hämynen kantaa päävastuun. Hämynen analysoi alueen demografisten olojen kehityksen ja siihen vaikuttaneet tekijät. Tässäkin Pietarin vaikutus oli suuri, muuttoliike ja kulkutaudit vaikuttivat erityisen vahvasti. Eteväenä perhehistorian tutkijana Hämynen analysoi tiiviisti myös niin sanottua suurperheilmiota, niin sanottujen laajentumaperheiden runsautta ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Hämynen näyttää kallistuvan sille kannalle, että tilojen jakamisen rajoitukset vaikuttivat kotitalouksien kasvamiseen 1800-luvun alkupuolella, mutta hän ei myöskään torju tiettyä kulttuurista valintaa ilmiötä ylläpitäneenä tekijänä. Kun tilojen jakaminen yleistyi 1800-luvun jälkipuolella, myös kotitalouksien rakenteet alkoivat yksinkertaistua. Alueelle jäi kuitenkin laajentumaperheitä aina talvisotaan saakka.

Riikka Mylly ja Jaana Luttinen analysoivat maatalouden kehitystä niin lahjoitusmaakysymyksen osalta kuin elinkeinojen monipuolistumisen näkökulmasta. He osoittavat alueelle ominaisen pien- ja keskusurten tilojen ylivoimaisuuden, jolla oli voimakas vaikutus myös alueen myöhempiin poliittisiin ja sosiaalisiin oloihin. Jälleen nousee esiin Pietarin merkityksen keskeisyys: Viipurin läänin maaseutuväestölle Pietari avasi valtavasti mahdollisuuksia elinkeinorakenteen monipuolistamiseen. Varsinkin Saimaan kanavan ja rautatieyhteyden avaamisen jälkeen kaikenlaisten tuotteiden menekki Pietariin moninkertaistui, polttopuut, kala, eläimet (etenkin hevoset), rakennusmateriaalit, parkki, lumput, marjat, sienet, vastat ja oikeastaan mikä vain löysivät markkinat suurkaupungista. Läntisestä näkökulmasta talonpoikien nähtiin syyllystyvän maatalouden laiminlyömiseen, mutta alueen omasta näkökulmasta kyseessä oli maatalouden valtavan nopea kaupallistuminen ja monipuolistuminen.

Charlotta Wolff kuvaa tiiviisti ja monipuolisesti alueen teollistumiskehityksen, jossa sekä viipurilaisella että pietarilaisella pääomalla oli keskeinen merkitys. On syytä huomata, että sekä Kymijoki- ja Vuoksen varrella kehittyi koko maan mittakaavassa erittäin merkittävät teollisuuskeskittymät. Hamina jäi tässä kehityksessä Viipurin ja Kotkan puristuksiin. Wolff kuvaa ansiokkaasti erityisesti Viipurin talouselämän uudistumisen ja samalla Viipurin porvariston sisäisen rakenteen muutoksen. Sekä rautatie- että vesikuljetusten voimakkaan kehityksen merkitys alueen taloudelle avautuu havainnollisesti.

Yrjö Kaukiainen tekee jakson päätteeksi erittäin kiintoisan yhteenvetö Viipurin läänin talouskehityksestä autonomian ajalla. Kaukiainen osoittaa vastaansano-

mattomasti kuinka alueen vauraus ja väestön elintaso nousivat. Kaukaisen selkeä johtopäätös onkin, että "(N)äin ainoaksi todisteeksi Viipurin läänin yleisestä kurjuudesta jäävät 1800-luvun alun virkamiesten kertomukset, ja niiden päälle näyttää lankeavan varsin vahva epäilyksen varjo" (s. 298).

Kun väestö- ja talouskehityksen perusta on vahvasti valettu, keskittyvät teoksen kaksi seuraavaa pääjaksoa "päälysrakenteeseen", opinkäyntiin ja kulttuuriin sekä poliittiseen kehitykseen.

Kolmas jakso koostuu Pirkko Leino-Kaukaisen kouluolojen kehitystä kuvaavasta artikkelista, Charlotta Wolffin kaupunkien kulttuuri- ja seuraelämää valaisevasta artikkelista sekä Anu Koskivirran ja Olli Matikaisen artikkeleista, joissa valottuu ennen muuta niin sanotun Itä-Suomen fenomenian kehitys ja ominaisluonne. Jaksoissa painottuu erityisesti Viipurin, ja samalla Viipurilaisen osakunnan merkitys Itä-Suomen ylioppilaiden aatteellisena kotipesänään. Artikkelit ovat vakuuttavia analyysejä niistä tekijöistä, jotka muokkasivat Viipurin läänin henkisen kehityksen ominaislaatua ja kansallisen ajattelun kehityksen erityislaatuisuutta verrattuna läntisen Suomen konservatiiviseen agrarifennomaniaan. Henkisen elämän kehityksen sosiaalinen eetos, joka näkyi konkreettisesti erityisesti Viipurin omaleimaisessa järjestökehityksessä, löi leimansa tavalla, joka poikkesi läntisestä Suomesta. Anu Koskivirran hieno artikkeli analysoi myös karelianistisen kansallisromantiikan läpimurron ja karjalaisen elämän realiteettien välistä ristiriitaa ansiokkaasti. Tässä ristiallokossa havainnollistui, jälleen kerran, itäisen ja läntisen vaikutuksen aikalaisia hämmäntänyttä sisäkkäisyys ja ongelmallisuus.

Olli Matikaisen artikkeli Viipurin läänin sanomalehdistön kehityksestä johdattaa oivallisesti teoksen viimeiseen osioon, Politisoituva yh-

teiskunta, jossa päävastuun kantavat Pirkko Leino-Kaukiainen, Jukka Partanen ja Risto Marjomaa. Artikkelit havainnollistavat Viipurin läänin alueen nousemisen Venäjän nationalistien silmätikuksi. Alueen vahva venäläisäsatutus Kannaksella loi pohjan Venäjän oppositiovoimien ja vallankumouksellisten toiminnalle alueella. Myös alueen radikaalit suomalaisnationalistit (aktivistit) ja työväenliike kehittyivät läheisessä yhteydessä Venäjän vastaavien virtausten toimijoihin. Jälleen kerran Pietarin läheisyys muokkasi alueen toimijoiden toimintatapoja ja näkökantoja. On syytä muistaa, että Viipuri oli vahva sotilaskeskus, jonka merkitys Venäjän näkökulmasta lisääntyi sitä mukaa kun Saksan sotilaallinen uhka Itämeren alueella kasvoi. Vaatimukset alueen kytkemisestä tiukemmin osaksi Venäjää kasvoivat uhkaaviksi. Maailmansodan alkaminen vuonna 1914 johti oikeastaan hieman yllättäen Viipurin läänin itäisen puolen Venäjään liittäminen lykkääntymiseen, Venäjän vallankumous ja Suomen itsenäistyminen antoi alueelle runsaan 20 vuoden jatkoajan, jonka päättymisestä päätti Josef Stalin. Pietarista tuli Viipurin läänin kohtalo, eikä siinä suhteessa mikään ole muuttunut.

Viipurin läänin historian V osa, kuten koko teossarja, on valtavan inspiroiva niin näkökulmiensa ja aiheidensa runsauden kuin artikkeleiden korkean tutkimuksellisen tason ansiosta. Voi sanoa, että Yrjö Kaukiainen valiojoukkoineen on palauttanut Viipurin läänin osaksi yhteistä historiaamme. Samalla he ovat konkreettisesti osoittaneet sen, mitä kaikkea alueelle ja sen väestölle voi merkitä rajamaan luonne ja sillä asuminen, hyvässä ja pahassa.

Teossarjaa luonnehtii myös korkea toimituksellinen taso, upea ja taitavasti käytetty kuvitus ja lukijajäystävällinen taitto. Koska joku moitteen sanakin on sanottava,

paheksuttakoon nyt sitä, että kansiausueaman kuntajakokartassa Rautjärvi on lipsahtanut Kautjärveksi.

FT, PROFESSORI PANU PULMA
HELSINGIN YLIOPISTO